

kleptoman, narkoman; -graf (ia): *bibliografía, patografía; -fil:* *ombrofil; -fobia:* *klaustrofobia; -skop:* *mikroskop* тощо.

При творенні суфіксoidних одиниць типовим є підрядний зв'язок між частинами складного слова. В більшості випадків при суфіксoidному творенні основи з'єднуються за допомогою інтерфіксів і мають подвійну функцію (інтерфікса і фінального звуку): *klastr+o+fobia*, *klept+o+man*.

В словацькій мові такі суфіксoidні утворення використовуються майже однаково, належать до термінологічної лексики і вживаються в науковому стилі, деякі одиниці можуть виступати в одних позиціях як префіксoidи, а в інших як суфіксoidи: *grafoman – ortográfia, filológ – bibliofil* і майже завжди поєднуються з інтернаціональними основами.

Підсумовуючи, зазначимо, що в різні періоди своєї історії словацька мова збагачувалася інтернаціоналізмами більш-менш активно. Це залежить насамперед від зовнішніх чинників: політичних та економічних контактів із сусідніми народами, вступ країн до міжнародних організацій, змін у політичному устрої всередині держави тощо. В останнє десятиліття могутнім каталізатором інтернаціоналізмів стало функціонування всесвітньої комп'ютерної мережі Інтернет. Зміни в лексичному складі словацької мови – об'єктивні і неперевні. Вони полягають у виникненні нових слів, формуванні нових значень, засвоєнні нових запозичень, постійному русі слів між різними групами активної та пасивної лексики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Buzassiova K. Internacionálizácia v súčasných slovanských jazykoch: za a proti.*//*Jazykovedný časopis* – č. 51, 2000. – S.131–142;
2. *Horecký J. Fungovanie jazykov v medzinárodných súvislostiach. Spoločnosť a jazyk*, 1982;
3. *Orgoňová O. Galicizmy v slovenčine.* – Bratislava, 1998;
4. *Šimková M. Pohyby v slovenskej lexike v 90 rokoch.*//*Zb. Internacionálizácia v slovanských jazykoch: za a proti.* – Bratislava, 1999. – S. 116 – 136;
5. *Коломієць В. Т. Розвиток лексики слов'янських мов у післявоєнний період.* К., 1973.

Куко С. (Спліт, Хорватія)

Komparacija položaja ukrajinskog jezika u Ukrajini i odnosu na druge tranzicijske zemlje (pogled izvana)

У соціолінгвістиці її порівнянні з іншими посткомуністичними країнами, мова народу може вважатися фахливим фактом самоідентифікації, особливо у пострадянському просторі. У синулому її на сучасному етапі фактор російської мови впливає на українську культурну й політичну ідентифікацію і геокультурну орієнтацію української держави. Мовна ситуація може характеризуватися двомовністю та асиметрією.

Ключові слова: українська мова, російська мова, посткомуністична країна, самоідентифікація.

МОВОЗНАВСТВО

В социолингвистике и сравнениях с иными посткоммунистическими странами, языки народа может считаться важным фактором самоидентификации, особенно в постсоветском пространстве. В прошлом, как и на современном этапе, фактор русского языка влияет на украинскую культурную и политическую идентификацию и геокультурную ориентацию украинского государства. Языковая ситуация может характеризоваться двуязычием и ассиметрией.

Ключевые слова: украинский язык, русский язык, посткоммунистическая страна, самоидентификация.

Sociolinguistically, and with comparison by other post-communist countries, the national language could be recognised as the important self-identity predictor everywhere, especially in the post-soviet area. Centuries-old Russian language factor has a decisive influence on contemporary diffuse Ukrainian cultural and political identity, on Ukrainian geocultural orientation, and on international position of the Ukrainian state. It seems that in Ukraine exists a permanent deprivation of Ukrainian language, because it persists, even now, as a bi-lingual but asymmetric structure.

Key words: Ukrainian language, Russian language, post-communist country, selfidentity

Uvod.

Vernakularna dvojezičnost u Ukrajini, tamošnji individualni i opći društveni stavovi i odnos prema ukrajinskom ili ruskom jeziku (afirmativni, irelevantni ili pak nipođašavajući stav), s tim u svezi i njihova uporaba u privatnom životu i javnosti kako od strane ukrajinskog stanovništva, medija i publicistike, tako i na svim razinama socioantropološki shvaćenog pojma 'kulturna' (na razini folklora, popularne i masovne, te visoke kulture i umjetnosti), ali i obzirom na financije, biznis, upliv kapitala, marketing i konzumerizam usprkos privrednim ograničenjima, uporaba ukrajinskog ili ruskog u obrazovnim institucijama i u visokom školstvu, zatim činjenica zakonske obveznosti uporabe ukrajinskog u institucijama države, i s druge strane, stvarna uporaba ruskog jezika ili socioelekta suržika (ukrajinski: *суржик*), konstatacije su koje bi morale biti u interakciji s osjećajem individualnog i kolektivnih identiteta i psihološkim samosvrstavanjem građana u Ukrajini.

Prepostavka u ovom radu je da je jezični identitet neke nacije u korelaciji sa stanjem opće stabilnosti u društvu i države uopće, posebice u postkomunističkom svijetu. Osim toga, jezični, i inače kulturni identiteti trebaju biti shvaćeni i obzirom na postmoderni relativizam suvremenosti, koji je također izražajan i u postkomunističkim društvima u kojima su najprije odbačene ideologije i ideali koje su donedavno zauzimale središnje mjestu u tim društvima, da bi ih se ponovno interpretiralo u duhu retro tendencija. Relativizacija vrijednosnog sistema može u određenim okolnostima značiti i izostanak ili deficit mentalnih uporišta za vlastitu identifikaciju, pa tako i jezičnu.

Uvažavajući uvodno naznačen kontekst ovdje će se promatrati mjesto i uloga ukrajinskog jezika u Ukrajini, te ga usporediti s onom ulogom koju su nacionalni jezici odigrali u sličnim postkomunističkim društvima. Posebice se u Ukrajini mora uzeti u obzir i konkretni teritorijalni raspored vernakulara [5], s kojim su u određenoj mjeri u korelaciji i političke opcije. Mada se ta korelacija u ovom radu neće propitivati, valja

naznačiti barem to da neke političke i društvene tendencije ističu nužnost jačanja ukrajinskog identiteta Ukrajine, dok ga druge zanemaruju ili čak inzistiraju na priznanju bilingvizma u Ukrajini i na službenoj razini. Obzirom na vernakular, konotacije se pojavljuju i u stavu ukrajinskih državljana prema Rusiji, a s tim stavom je u korelaciji i stav ukrajinskih državljana i političke elite o eventualnoj pripadnosti Ukrajine Zapadu. Kako bilo, ovdje postoje indicije koje dovode do pretpostavke da se u kratkim crtama naznačena ukrajinska jezična problematika ne samo za potrebe ove teme ne može tretirati kao čisto jezikoslovna ili kulturna problematika, nego da je ona i u domeni opće društvene dinamike, te unutrašnje politike čime ona postaje zanimljiva za sociologiju, politologiju i druge znanosti, a pomoću kojih treba izvršiti deskripciju statusa ukrajinskog jezika i dati u zaključcima naznake mogućeg smjera društveno-političke evolucije. Kako konstatirane prilike moraju imati svoje dodatne dublje uzroke, one trebaju biti shvaćene i u specifičnoj geopolitičkoj uvjetovanosti položaja relativno mlade ukrajinske države i nacije. U ovom radu treba doći do optimalnih odgovora je li to tako, i ako jest, zašto je to tako. Dakle, u potrazi za adekvatnim odgovorima ovdje se upotrebljava sociolingvistički analitički pristup, ali će se primjenjivati i komparativna politologija, geopolitika i disciplina međunarodnih odnosa, uz uzimanje u obzir recentnog povijesnog razvijta, kako je sadašnjost uvijek i povijesno uvjetovana, što znači da je ovdje u pitanju interdisciplinarna analiza. Sadržajno, u skladu s navedenim naslovom, te nakon uvida u genezu naznačenih fenomena u Ukrajini u vezi s aktualnim statusom ukrajinskog jezika, bit će izvršena komparacija pomoću sažete geneze utjecaja uloge nacionalnih jezika i identiteta unutar drugih postkomunističkih europskih zemalja. U zaključku, ovdje će se primjenjivati indukcija, ali i konkluzivna interdisciplinarna procjena mogućnosti njezine unutrašnje trajne političke stabilizacije te ukrajinskih perspektiva u suvremenom svijetu na planu međunarodnih odnosa.*

Općeprihvaćene ocjene postkomunističko-tranzicijskih zemalja Europe i pitanje jezika.

Kad je riječ o postkomunističkim zemljama Europe valja ukratko istaknuti neke uglavnom općeprihvaćene ocjene prethodnog komunističkog razdoblja. Sve su sadašnje postkomunističke zemlje prije nešto više od samo dva desetljeća imale naizgled sličnu poziciju u antagonističkom i bipolarnom svjetskom sistemu, jer su geopolitički bile u okviru tzv. istočnom bloku zemalja, u totalitarnom društveno-političkom i specifičnom komandno-planskom privrednom sistemu. Te zemlje predvodene SSSR-om, nisu se smatrале demokratskim pa ni dovoljno, ako i uopće, slobodnima. Ova je ocjena, naravno, generirana već tijekom bipolarnog antagonizma iz kuta, tada istočnom bloku neprijateljskog, Zapada, ali je prevladala i nakon pada Berlinskog zida 1989. godine, i to ne samo u javnosti nego i u stručnoj literaturi unutar društvenih znanosti u najvećem dijelu međunarodne znanstvene zajednice, ali ne toliko

* Naravno, u pitanju su i same reference i preferencije autora ovog teksta. Zapravo, ova rasprava i jest nastala upravo na tragu doktorskog istraživanja autora, i dijelom je rezultat prepoznatosti ove problematike koja se nametala tijekom ukupnog istraživanja mogućnosti i položaju Kijeva u aktualnom međunarodnom okruženju.

na istoku Europe. Za potrebe ovog rada, koji je jedan pogled izvana, valja istaknuti kako se je u okviru tog sistema načelno dozvoljavalo, a ponekad i političkom voljom afirmiralo, dotad deprivirane etničke i od njih nešto razvijenije nacionalne identitete, time i ukrajinski, ali bitno podređene interesima i ciljevima ideologije partijski vođenog komunizma, te sa geopolitičkim i drugim probitcima, jer je istočni blok funkcionirao kao geopolitički imperij predvođen Kremljom. U sovjetskom razdoblju etničke i nacionalne indigenizacije, odnosno tzv. 'korjenizacije' (ruski: коренизация) u tijeku 1920-ih, 'ukrajinizacija' unutar sovjetske Ukrajine se pojavila kao implementacija te politike, doduše na strogo kontrolirani način podređena interesima Kremlja, a čim su se sa Staljinovim dolaskom na vlast prioriteti promijenili, od sovjetske politike ukrajinizacije nije više ostalo mnogo. Dapače, nakon Staljinova terora kasnije su se razvijale druge sovjetske politike koje su izvršile distorziju dotad postignutog: u pitanju je primjerice državna inženjerijska politika hotimičnog stapanja (ruski: слияние) naroda (razvijena u doba Hruščova) i stvaranja 'sovjetskog naroda' (ruski: Советский народ). Ovo se naročito ticalo 'bratskih' slavenskih naroda u okviru SSSR-a (Rusi, Ukrajinci i Bjelorusi), koji su po zamislama partijskog vrha morali u budućnosti tvoriti jedno etničko tijelo, dok su druge komunističke zemlje bile podvrgnute tek posredno, te su im ostavljene njihove nacionalne države, ali pod nadzorom. Sovjetskoj je državi, pak, lingua franca trebao biti ruski jezik, pa se Kremlj zapravo iznova vraćao na pozicije stare zamisli, razvijene još u doba carske Rusije: na geopolitički unifikacijski projekt rusifikacije (ruski: русификация), odnosno širenja ruskog jezika na neruske narode unutar ruske države, mada donekle različitim metodama. Dakle, u okolnostima sovjetskog i komunističkog sistema bilo je moguće čak i ostaviti određenu slobodu i poduprijeti kontrolirani razvoj manjim jezicima u sovjetskim okvirima, poput ukrajinskog, ali su oni u nedemokratskim društvenim prilikama, prije ili kasnije nužno morali biti (i jesu postali) degradirani, svedeni na razinu benignog maloruskog, folklornog, starinskog i predmodernog izričaja, lokalizma pa i provincijalizma, na razinu prostog, možda i simpatičnog, ali primarno seljačkog vernakulara [10,2-3], kojim ne govore stanovnici gradova, intelektualci, niti oni koji imalo drže do sebe. Iako to nije moralno uvijek biti primarnom namjerom komunističke vrhuške, niti je to bio uvijek a priori šovinistički i klasični velikoruski imperijalni stav, rusifikacija nije imala za cilj unutarnje stabiliziranje raznorodne države ni na koji način nego putem pretvaranja nerusofoñih u rusofone, odnosno Nerusa u Ruse, pa se rusifikaciju ne može odvajati od rusizacije sovjetskog prostora. S druge strane, mada politički i partijski kontrolirane, druge su nacionalne države zadržale svoje institucije, pa makar i pod strogim nadzorom. Ova deskripcija služi kao polazna osnova u komparaciji aktualnog statusa ukrajinskog jezika s drugim postkomunističkim zemljama.

Svakako, zajedničko svim komunističkim zemljama u istočnom bloku kao skupu kulturološki heterogenih komunističkih zemalja odnosi se na hegemonije komunističkih partija i strogo hijerarhijskih nomenklatura u isključivosti jednopartijskog sistema, a koja je stvarno bitno derogirala suverenost i uopće bilo kakvu nezavisnu političku volju svih podređenih zemalja, pa sukladno tomu, i mogućnosti istinske i slobodne afirmacije kulturnih identiteta, čime je pod paskom bio i jezični identitet. Ali, u tim okolnostima,

domaći je jezični identitet, ma kako kontroliran, bio i načinom dopuštenog održanja vlastitog kolektivnog identiteta. Time su i formalno nezavisne komunističke zemlje koje su imale formalnu državnost, priznatu pretkomunističku povijesnost i priznati jezični i nacionalni zasebni identitet u okviru tog sistema, poput Poljske, Čehoslovačke i Bugarske bile tek u donekle sličnoj poziciji kao i Ukrajina, a u kojoj se, kako je opisano, uslijed sličnosti jezika primjenjivala rusifikacija. Od navedenih zemalja, možda je jedino na primjeru današnje Slovačke u okvirima nekadašnje Čehoslovačke bilo moguće govoriti o istinskoj prevazi češkog jezika, kao većinskog, u odnosu na politički i privredno podređeni prostor gdje se prostirao slovački nacionalni i jezični identitet. U načelu, svaki pomak koji je mogao biti, po tadašnjoj političkoj procijeni, 'u neskladu' sa zamišljenim virtualnim i idealiziranim svijetom komunističkog 'kozmopolitizma' [2] zapravo je bio odlučno sputavan.

Od urušavanja tog centraliziranog komunističkog svijeta početkom 1990-ih godina, sve su te zemlje, uslijed njihove očigledne sličnosti, s pravom bile tretirane atributima poput 'tranzicijske' i 'postkomunističke', čime se je implicite ukazivalo na potrebu bitnih strukturnih promjena unutar njih samih. Kasnije su se među njima počele objelodanjivati i sve jasnije razlike, a među njima nisu zanemarive ni različite osnove za afirmaciju svog punog jezičnog, kulturnog i političkog identiteta, te okončanja transformacija, a koje treba promatrati zajedno, jer su te sfere u međusobnoj interakciji. U razdoblju popuštanja nadzora i stege, u vrijeme umanjenja i nemogućnosti velikoruske ofenzivnosti, te u nastojanju izlaska iz tmurne prošlosti, one su se morale nositi s problemima poput transformacije političke sfere i privreda, nužnost je bila i transformiranje mentaliteta, populusa i elita, uz propitivanje svoga mesta u novom međunarodnom okružju, a većini je tada bilo prihvatljivo što brže i značajnije političko i mentalno udaljenje od Istoka prema Zapadu. Također, potrebno je bilo izgraditi temelje za prerastanje populistički izražene volje masa za stvarnim promjenama složenom transformacijom iz podaničke u participativnu kulturu demosa, što po nekim autorima može, ili ima, i veći značaj od ekonomskih i političkih preduvjeta za razvoj demokracije. Zapravo, u takvom stanju novostećene slobode ostvareno je znatno više manevarskog prostora za reaffirmaciju i razvoj kulturnih značajki i nacionalnih simbola, sad u službi novih potreba, pa tako i reaffirmaciju jezičnog identiteta. Neke od ovih transformacija su se lakše ostvarivale i nalazile uporište i u religijskim strukturama koje su ipak preživjele komunistički sistem, te u obnovljenim nacionalnim mitovima. Negdje ostvarive nešto lakše, negdje pak teže i s bitnim zaprekama, sve su sfere postkomunističke transformacije društva i države teško odvojive, te u međusobnoj korelaciji. Također, i u najnovijim je uvjetima globalizacije, ta međusobna korelacija prisutna nadalje, što podrazumijeva kulturne fenomene poput jezika, koji služe kao oslonac održanja vlastitog identiteta.

Zapravo, nakon rušenja komunizma, nacionalno i jezično pitanje se u nekim postkomunističkim zemljama (Poljska, Mađarska), pa čak i federativne Češke i Slovačke moglo razrješavati kroz već uspostavljene institucije koje sad nisu bile pod totalitarističkom i partijskom paskom, te koje su dobine konsenzusnu podršku elita i demosa, pa je ono bilo razriješeno u relativno kratkom roku. Ti su kulturni preduvjeti

bili podjednako važni kao i ekonomski i drugi preduvjeti, jer 'kulturni obrasci zadržavaju stanovitu veću inerciju i sintezu povijesnosti' [9]. Zapadnije postkomunističke zemlje (Poljska, Češka), pa i neke južne (Bugarska, Rumunjska) sada su mogle provesti na elegantni način punu revalorizaciju vlastitog identiteta i uz pomoć svoga jezika, koji im je služio kao pozitivan spiritus movens. Drugdje se po postkomunističkoj Europi identitetska revalorizacija razrješavala teže, ponegdje i paralelno s nametnutim ratom povezanim s izlaskom iz komunističkih federacija a koje su u stvarnosti bile centralizirane. Neke veoma kratkotrajno (Slovenija), neke nešto duže (Hrvatska) zbog višegodišnje velikosrpske agresije i unutrašnje pobune dijela srpske manjine, ali opet se sve relativno brzo i postojano završilo uz jasnu identitetsku kristalizaciju kojoj je u podlozi bila i jezična valorizacija [6], iako je i relativna fizička blizina i zainteresiranost Zapada, uz distanciranje od imperijalnih centara (poput Moskve i Beograda) u 1990-ima olakšala tim zemljama savladavanje trase tranzicijskog puta. U ovom razmatranju ne treba ipak izostaviti identitetiski potpuno narušenu državu Bosnu i Hercegovinu koja je nakon urušavanja Jugoslavije zapala u identitetku krizu agresivnim pristupom dotadašnjeg imperijalnog centra moći, da bi tek kasnija oružana intervencija Zapada uvela i to nametnuti mir, ali ne i uspjeh u istinskoj revalorizaciji bosanskohercegovačkog identiteta, dakle s upitnim trajnim rješenjima. Upliv jakog jezično-identitetskog, nacionalnog i religijskog utjecaja pomoću politike, na sve tri ključne narodnosne zajednice u toj državi, bez obzira što bosanskohercegovački državljeni govore dotada međusobno gotovo identičnim jezikom, te gdje se i inače sličan hrvatski i srpski jezik najlakše dodiruju i prelivaju jedan u drugi, tu se uporno inzistira na umjetnoj jezičnoj različitosti strahujući u postratnim okolnostima postjugoslavenskih ratova za postignuto u ratu ili pak za svoj opstanak.

U konačnici je veći dio europskih postkomunističkih zemalja završio svoj tranzicijski put u civilizacijskom i političkom prostoru, koji se, unatoč izazovu globalizacije, drži prostorom u kojem je lakše i nadalje regulirati i sačuvati status nacionalnog jezika, kao jasne osnove za očuvanje nacionalnog identiteta uz uvažavanje različitosti. Tu su smanjene pretenzije na tuđe identitete na osnovi jezičnog izričaja, što bi i za podijeljenu Bosnu i Hercegovinu, moglo biti jedno prihvatljivo rješenje. Inače, upravo je na bosanskohercegovačkom primjeru uočljivo kako u revalorizaciji postkomunističkog identiteta, te u okončanju postkomunističke tranzicije bitno pomaže odsutnost prisutnosti imperijalnih centara, jednako kao što nedostaje i dublja uključenost Bruxellesa u promociji demokracije.

S druge strane, znatno pomaže u uspješnoj reidentifikaciji, pogotovo na osnovi jezičnog identiteta, kad su postkomunističke države bez onih značajnih manjina koje su se na osnovi dotadašnjeg relativno privilegiranog položaja kojeg su im garantirale centralizirane politike tzv. federacija, mogle smatrati superiornima u odnosu na domaću većinu, te koje mogu biti iznova, ili već jesu, latentno manipulirane od strane imperijalnih centara. Takve manjine tu svoju superiornost u novim okolnostima mogu braniti podecenjivanjem pokušaja revalorizacije domaćeg vernakulara i reidentifikaciji. One mogu odgovoriti na nestanak totalitarizma i zajedničkih tzv. federalativnih država u koje su se imale razloga oslanjati upornim inzistiranjem na njima odgovarajućim

starim jezičnim statusnim rješenjima, ili pak na kompletnoj statusnoj revalorizaciji svoje nekadašnje superiorne pozicije, pogotovo ako je to u interesu države koja je matična za te manjine, te koja ima svoje invazivne političke koncepcije i interes na prostoru susjedne zemlje. U Ukrajini je etnička ruska (pa i rusofonska) manjina objektivno otežano mogla pristati na svoj novi i objektivno umanjeni status, pogotovo kad su entuzijazam i drugi razlozi za plebiscitarnu podršku nezavisnosti počeli blijeđjeti uslijed neočekivano teške tranzicije, i kad se ta nezavisnost više nije činila najboljim rješenjem. Prije pada komunizma nijedan se rusofon u SSSR-u nigdje nije morao truditi savladati domaći jezik, te je mogao živjeti u uvjerenju kako je takvo stanje stvari normalno, pa čak i vječno. Jezična je manjina i u Ukrajini na početku 1990-ih imala, mada relativno slabu, ali ipak iridentističku podršku od strane starog imperijalnog centra (primjer Krima). Ipak, taj je imperijalni centar u 1990-ima bio silno zauzet s iznalaženjem rješenja za svoje vlastite unutarnje probleme (tranzicijske prirode, Čečenija), dok istovremeno Ukrajina nije izgledala previše odmaknuta iz zajedničkog prostora. Dotle, na zapadnom i srednjoeuropskom prostoru, koji jest utemeljen na 'složencu' sastavljenom od komponenti stvorenih na jasnim nacionalnim i kulturnim identitetskim posebnostima, upravo se te posebnosti ljubomorno i dalje uspješno čuva i u okolnostima 'regionalne globalizacije'. Tu se misli i na antinacionalistički i nadnacionalni projekt Europske Unije, u kojoj, kako se voli isticati, vrijedi parola 'ujedinjenosti u različitosti' (engleski: unity in diversity), i gdje se upravo jezična baština i standard priznata od svih, te automatizmom ulaska u punopravno članstvo zemlje u Europsku Uniju. Stoga ni ne čudi da se u taj oblik političke integracije hrlilo ili ulazio rado (baltički narodi, Slovačka, Slovenija) pa i danas (Hrvatska), iako su iskustva s komunističkim federacijama bila ponekad veoma traumatična usprkos činjenici da su upravo te komunističke federacije u svom nastavku bile sastavljane upravo po principu etničke i jezične sličnosti, dakle od geopolitičkih prostora koje su naseljavali izrazito srodnici i obično jezično međusobno razumijevajući i bliski naroda (Jugoslavija, Sovjetski Savez, Čehoslovačka).

S druge strane, osim baltičkih zemalja, koje su uspjеле izvršiti svoju revalorizaciju identiteta na osnovi svoje jezične i nacionalne posebnosti, te činjenice međunarodno priznatih država prije Staljinova prisilnog uključivanja u sovjetske državne okvire, druge europske postsovjetske zemlje nisu provele svoju identitetsku reaffirmaciju, a ukoliko je ona započeta, može se reći da je kao nedovršena i zaustavljena. Tako i danas, primjerice u Belarusu postoji ozbiljna dvojba oko zasebnosti bjeloruskog nacionalno-jezičnog identiteta u odnosu na (velikor)ruski ili imaginarni sveruski. Dotle, u multietničkoj ali pretežito ruskoj Rusiji, naizgled, nema dilema oko jezičnog identiteta uslijed apsolutne prevage ruskog jezičnog izričaja, ali se taj jezik i u postsovjetskim okolnostima koristi u vanjskopolitičkim konceptima Kremlja, kao invazivno sredstvo vanjske politike na postsovjetskom prostoru, odnosno kao reintegrirajuće sredstvo na cijelom postsovjetskom prostoru [3], a kojeg nije i neće ubrzo integrirati Europska Unija. Zapravo, među ostalim, nije se do kraja i uspješno razdvojila tradicionalna (velikoruska, otvoreno imperijalna, ali i sveruska prikriveno imperijalna, dakle) kriptoimperijalna komponenta od užeg ruskog nacionalnog identiteta. Njegova je manifestacija upravo i u najvećoj mjeri baš rusofonija po bivšim sovjetskim

republikama, Jezični instrumentarij i raširena rusofonija nije u tom smislu jedini instrument, pa se iznova populistički, nekritički i mitomanski veliča zajednička povijest, kao isključivo slavna rusko-sovjetska povijest [8]. Ona ima ekstenziju naglaska na projektu poput (neo)euroazijanizma, gdje se Rusija treba pozicionirati kao 'europska prema Aziji, slavenska prema Europi, a sveruska prema Slavenima' [4,51], objektivno dovodeći u taj način zapravo podređen položaj ostale Slavene, primjerice. Inercija iz prošlih vremena, kao i nekad na pravoslavno-bizantskoj i mesijanskoj komponenti Moskve, kao Trećeg Rima, se zapaža sama po sebi. Dotle se u Ukrajini, u kojoj se u značajnoj mjeri dotiče ono što se događa u Rusiji, može govoriti barem o raspolovljenom, bolje reći slojevitom identitetu, uglavnom na osnovi jezičnoj, ali ne samo na toj osnovi. Taj se identitet preljeva iz prostora Rusije u njijansama od juga (rusofonskog Krima) i 'suržikovog' istoka i juga prema ukrajinskim zapadnim i sjevernim oblastima. Ovo se preljevanje u jednoj uočljivoj pravilnosti, u velikoj mjeri poklapa i s geografskim rasporedom unutarnjoj političkih preferencija, kao i po planu vanjskopolitičkih preferencija, ali i s religijskom pripadnosti i etničkim osjećajem. Zapravo se na već ukrajinsko-ruskim istočnim granicama bez većih teškoća preljeva unutrašnja i vanjska politika Rusije u Ukrajinu. Ali, utjecaj Rusije na Ukrajinu se proteže i bez obzira na geografski raspored, revalorizacijom sovjetskih (rusko-ukrajinskih) zajedničkih uspjeha u Domovinskom ratu 1941.-5., u školskim sadržajima i kroz primjenu ruskog jezika u ukrajinskim školama, te opéenito u ukrajinskom društvu [1,30-48]. Izgleda da iznova biva teško biti Ukrajincem u Ukrajinu, kao i u doba ukrajinskog pjesnika Ivana Franka.

Cetvrtu, neslavenska zemlja koja je ostala u istočnouropskom prostoru van ključnih europskih integracijskih tijekova je Moldova. Također, i ona je primjer kako se na jezičnoj osnovi ostvaruje opterećenje u vlastitoj postsovjetskoj revalorizaciji i u potrazi vlastitog identiteta. Upadljivo je da se moldavjska unutarnja podijeljenost održava upravo pomoću ruskog jezika, koji ovdje povezuje donedavno nasuprot Moldavcima privilegirani ruski i ukrajinski etnikum u paradržavi Pridnjestrovlje. Naravno, tu su u svrsi njihove 'zaštite' prisutne i vojne snage Ruske Federacije, i to već više od dva desetljeća, čime one sprječavaju punu reintegraciju međunarodno priznate države Moldove. Ona kao takva ostaje u stanju u određenoj mjeri sličnom ostalim postsovjetskim republikama, kao 'nejaka' ili 'nedovoljno uspjela država', poput nekih na Balkanu i Kavkazu [7]. Za napomenuti je da u ovom sukobu nije uspješno intervenirala ni država Ukrajinu, te stanje moldavsko-pridnjestrovskog 'zamrznutog konflikta' opstaje i nadalje.

Navedene četiri zemlje su zemlje koje su ostale, po pitanju europskih integracija, u jednoj većoj mjeri postrance, hotimice (Rusija i Bjelorusija) ili manje hotimice (Moldova i Ukrajinu), a postoji i opasnost da one ostanu van tog prostora trajno, tada opet pod kišobranom Moskve. Kad se govori o svakoj pojedinoj zemlji u pitanju su zasebni, ali opet i slični razlozi, koji imaju svoje zajedničko ishodište. Ono se održava nesređenom jezično-identitetskoj revalorizaciji i reaffirmaciji u međunarodnom okruženju koje ima značajke postkomunističke, postsovjetske i postimperialne, čime nije samo narušena njihova mogućnost okončanja unutarnjih transformacija, već njihova unutarnja stabilnost i čini se upitnom njihova budućnost. Time se iz Kremlja manipulira s rusofonijom na

postsovjetskom prostoru, te se obnavljaju strahovi od Zapada [2]. Ostajući u dubokoj kremaljskoj sjeni, ne čudi, da ih se iz Europe olako tretira zasebnim i nedovoljno europskim, pa i neporecivim dijelom tzv. 'ruskog svijeta'.

Žaključak.

U razmatranju ukrajinskog jezičnog pitanja potvrđena je upadljiva i nezaobilazna presudna važnost utjecaja Rusije u Ukrajini, se ovdje ističe kao imperijalni utjecaj na periferiju, a u određenoj korelaciji s tim je i status ukrajinskog jezika na postsovjetskom prostoru u odnosu na ruski, što se određenom inercijom zadržalo i do danas u Ukrajini. Riječ je o mogućem zajedničkom nazivniku ili poveznici glavnine problema jezičnog pitanja koje je osnovom i upitnog identitetskog pitanja u Ukrajini.

Övakva unutrašnja situacija, pored ostalih razloga, umanjuje mogućnosti Ukrajine u budućnosti po pitanju njezina priključka europskom demokratskom svijetu, u kojem se, među ostalim, na uspešniji način gradi i štiti identitetska posebnost i tolerira različitost.

Komparacijom jezičnog statusa nacionalnih jezika drugih postkomunističkih zemalja, uočene su određene sličnosti u evoluciji jezičnog pitanja nakon napuštanja okvira u kojima je totalitarizam komunističkog tipa napušten. Te su sličnosti najizraženije s europskim postsovjetskim državama, gdje opstaje problem jezične revalorizacije nacionalnih jezika i reidentifikacije drugih vlastitih kulturnih i društvenih osobitosti. Uočena je i dubina uzroka takvog stanja, kojoj je zajednički nazivnik kontinuitet imperijalne politike prema Ukrajini koju se tradicionalno svodi na statusno inferiornu. Mada ta imperijalna politika nije tako snažna danas kao nekada, njezini ostaci danas u postsovjetskom svijetu koriste raširenost ruskog vernakulara, te otprije stvorene stereotipe o inferiornosti svih nacionalnih jezika u odnosu na ruski. Povjesnom inercijom zadržan je ovakav status i u Ukrajini, unatoč njezinoj nezavisnosti, te pokušajima države da afirmira ukrajinski jezik u Ukrajini, te ukrajinski prostor kao da je za postsovjetski prostor ne samo inercijski, nego i sudbinski vezan. Ovime se objektivno perpetuirala složenost ne samo identitetskog stanja i društvenu pat poziciju, već nisu isključene i daljnje ukrajinske društveno-političke podjele, jer ovakvo stanje opravdano upućuje na mogućnosti nastavka oscilacija u ukrajinskoj unutrašnjoj domeni, u procijepu između autoritarizma i demokracije. Opstanak dvojbenosti, složenosti i upitnosti ukrajinskog jezičnog i kulturnog, time i nacionalnog identiteta u Ukrajini s druge strane, ne doprinosi stabilizaciji ukrajinskih društvenih i političkih prilika, pa se on može smatrati jednim oblikom pužajuće, zapravo latentne krizne situacije.

Stoga, može se očekivati da će imperijalna geopolitika kojoj je u službi manipulacija rusofonijom dovoditi do geokulturne orientacije dijela ukrajinskog društva i do daljnog zadržavanja na rusocentričnom vanjskopolitičkom kursu Kijeva. Time se ne može očekivati ni niti panukrajnska zajednička samoidentifikacija, stabilizacija za ukrajinsko društvo, ni iznalaženje odgovora u privrednom smislu primjerice, a u izravnoj suprotnosti je s makar retoričkim ambicijama demokratizacije, prosperiteta i samostalnosti europske Ukrajine. Dugoročni procesi postkomunističkog ukrajinskog razvitka i dilema, dakle, zapravo još uopće nisu obustavljeni ili dovršeni niti uspostavom samostalne ukrajinske države, pa niti više od dva desetljeća nakon toga, te kao da je nastavljena inercijom ona svijest, životni nazori i stavova ljudi u

МОВОЗНАВСТВО

Ukrajini nenaviknutih na svoju posebnost, odgovornost prema sebi i svoju samostalnost, te Ukrajina uslijed nejasne samoidentitetske percepcije ostaje uglavljenja, a ne smještena, između Zapada i Istoka.

LITERATURA:

1. *Блицер Н.* Російський фактор як чинник внутрішньої політики в Україні // Сприйняття Росії в Україні, Румунії та Республіці Молдова. – К.: Інститут Євро-Атлантичного співробітництва, 2011. – С. 29-50; 2. *Грюнер Ф.* Антизападные идеологические течения в постсоветской России и их истоки // Борьба России против «уждого элемента»: парадигма анти-космополитизма в российской и советской идеологии, Форум новейшей восточноевропейской истории и культуры - Русское изд., №1: <http://www1.ku-eichstaett.de/ZIMOS/forum/inhaltruss15.html>; 3. Концепция внешней политики российской федерации, 28.VI.2008.: <http://www.mid.ru/nsosndoc.nsf/0e9272befa34209743256c630042d1aa/cef95560654d4ca5c32574960036cd8?OpenDocument>; 4. *Пахлевская О.* Неоевразизм, кризис русской идентичности и Украина (Часть первая) // Форум новейшей восточноевропейской истории и культуры - Русское изд., №1, С.49-86 / <http://www1.kueichstaett.de/ZIMOS/forum/docs/forumruss15/3Pachlovska.pdf>; 5. *Хмелько В.Є.* Лінгво-етнічна структура Україні: регіональні особливості та тенденції змін за роки незалежності // Наукові записки НаУКМА. – Серія Соціологічні науки – 2004. – Т.32. – С.3-12; 6. *Babić S.* Jezik, etničija i politika // Etničnost, nacija, identitet – Hrvatska i Europa. Institut za migracije i narodnosti, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb pp.191-199; 7. *Kuko S.* Proširena Evropska unija: regionalna ili globalna sila? // Europski pokret. – Split, 2006; 8. *Miller A.* The Politics of the Past / A. Miller, *Rossiya: vlast' i istoriya* iz Pro et Contra, Carnegie Moscow Center. – Vol. 13. – 2009. – Br.34 / History writing and national myth-making in Russia. – Russian Analytical Digest. – Br.72. – P. 24.; 9. *Putnam R.* Kako demokraciju učiniti djelotvornom: Civilne tradicije u modernoj Italiji // Fakultet političkih znanosti. – Zagreb, 2003; 10. *Seals C.* From Russification to Ukrainisation: A Survey of Language Politics in Ukraine // UCLA Journal of Slavic and EastCentral European Studies. – 2009. – Vol.2 / http://georgetown.academia.edu/CorinneSeals/Papers/138711/From_Russification_to_Ukrainisation_A_Survey_of_Language_Politics_in_Ukraine.

Кучма О.І. (Київ, Україна)

Прагматичний потенціал емоційно-експресивних часток у німецькій та українській мовах

У статті порівнюються прагматичні функції емоційно-експресивних часток німецької та української мов: комунікативні, когнітивні та дискурсивні. Труднощі оволодіння частками німецької мови українцями полягають у різній структурованості засобів емоційності у обох мовах та відсутності повних функціональних еквівалентів.

Ключові слова: емоційно-експресивні частки; комунікативні, когнітивні та дискурсивні функції, індивідуальний набір функцій.

В статье сравниваются прагматические функции эмоционально-экспрессивных частиц немецкого и украинского языков: коммуникативные, когнитивные и дискурсивные. Трудность в овладении частичками немецкого языка украинцами заключается в разной структурированности средств эмоциональности в обоих языках и отсутствии полных функциональных эквивалентов.